

S. Ordenov

FORMATION OF LEGAL CONSCIOUSNESS IN MODERN EPOCH

Introduction. Philosophical and legal teachings of the modern era were the first impetus for change in social consciousness and in the social structure of the Western European community. The aim and the tasks. The aim of the article is to study the process of formation of social legal consciousness in the Modern period. Research methods. The general methodological approach of the study was the socio-philosophical theory, which allows us to consider the process of formation of social legal consciousness as a specific social phenomenon of the Modern era. Research results: The thesis is substantiated that the process of formation of modern legal consciousness was progressive, associated with the formation of law. The first phase of the formation of legal consciousness was associated with legal liberalization, which consisted in ensuring individual rights and freedoms. The second phase involves the political liberalization, or democratization, of society, which consolidates the legal phase and ensures that every individual has the right to follow the established legal procedures and to have an access to the rights. The third phase was based on economic or market liberalization, which contributed to free economic development on the basis of legal and political liberalism. Discussion. Modern philosophical doctrines have influenced the formation of modern views on human rights, freedom and equality of individuals under the law, the supremacy of law and more. They were not just a system of theoretical postulates, but due to their realistic orientation brought the theoretical foundation under the ideology of bourgeois-capitalist society, becoming the basis for the formation of modern legal consciousness of consciousness. Conclusion. The process of the formation of modern legal consciousness was progressive in nature, associated with the formation of law.

Keywords: law, social legal consciousness, Modern, freedom, egalitarianism.

УДК 656.7.071.7:351.814.263.2:378:168.522(045)

О. М. Сідоркіна

ЛЮДИНА І ПРИРОДА У ФЕНОМЕНІ РОБІНЗОНАДИ

Національний авіаційний університет
ORCID: 0000-0002-8624-2398

Анотація. У статті розглядаються соціально-філософські аспекти взаємовідносин індивіда та природного середовища в ідейному контексті художнього твору Д. Дефо «Пригоди Робінзона Крузо», показуються особливості індивідуальної праці як процесу між людиною і природою, праця для індивіда виступає в якості соціалізуючого моменту. Соціально-філософські аспекти взаємодії людини з природою пов'язані як із проблемами комунікації з навколишнім середовищем, так і людини самою із собою, «внутрішньою комунікацією».

Ключові слова: природа; людина; праця; особистість; суспільство; робінзонада; індивід; взаємодія природи і суспільства.

Вступ

Взаємозалежність природи і суспільства становить одну з провідних і багатоаспектних наукових проблем сучасності. Найрізноманітніші підходи до її розуміння, вироблені у природничих та гуманітарних науках, сприяють формуванню основ екологічної свідомості суспільства як умови його гармонійного розвитку. Істотне значення для дослідження проблеми «природа і людина», у тому числі на індивідуальному рівні, мають художні образи минулого і сучасності, де за допомогою мистецьких засобів показано відображення загальнофілософських закономірностей у житті і діяльності конкретних героїв.

У зв'язку із цим актуальним є розширення дослідницької бази для соціально-філософського вивчення питань взаємовідносин природи і суспільства за рахунок включення до аналізу літературних художніх творів, з'ясування соціально-філософської значущості їхнього ідейного змісту.

Дослідженню теми робінзонади присвячена значна література, що охоплює різні її аспекти: від суто літературознавчих до філософських (Аникин, 1971; Атарова, 1990; Елистратова, 1966; Корнилова, 1992; Урнов, 1973; 1978; Watt, 2001). Останні становлять значний інтерес, оскільки відображають багатогранність твору Д. Дефо, яка з часом все більше відкривається для досліджень. Це пов'язано не тільки з формуванням нового жанрового поняття – «робінзонади», але й постановкою і відображенням авторами у специфічно художній формі актуальних соціальних і гуманітарних питань свого часу. Одним із перших на існування певної морально-

філософської тенденції у романі Д. Дефо вказував Ж.Ж. Руссо у контексті своїх просвітницьких уявлень, а на загальний гуманістичний пафос – представники європейського романтизму.

Форма белетризованої подорожі («voyage imaginaire»), у якій написано гостросюжетний роман, була досить популярною в Англії XVII - XVIII століть в епоху активних географічних відкриттів. Він провіщував нову епоху у розвитку людства із часом став «...переважно книгою для дитячого читання» (Елистратова, 1966: 123). Проте цей твір, не дивлячись на зовнішню простоту, є надзвичайно багатограним і у своїй найбільш вдалій – «острівній» частині... «торкається...усіх аспектів людського життя: фізичного (тут це вирішується у термінах Людина і Природа), духовного (Людина і Бог), соціального (Людина і Суспільство)» (Атарова, 1990: 18).

Мета і завдання

З огляду на вже існуючі дослідження зазначеного питання, значний інтерес, на нашу думку, становить спеціальне виділення та вивчення соціально-філософських аспектів проблеми взаємодії природи і людини в контексті конкретного художнього твору. Тому метою статті є аналіз взаємовідносин індивіда та природного середовища в ідейному контексті художнього твору Д. Дефо «Пригоди Робінзона Крузо».

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження виступають, насамперед, теоретичні засади діалектичного підходу у взаємодії природи і суспільства, зокрема особливості її прояву на рівні окремого індивіда, діалектики одиничного та

загального. Також у своїх судженнях ми спиралися на теоретичний доробок соціально-філософських досліджень проблем науки і суспільно-економічного розвитку, ролі праці у взаємодії людини з природним середовищем, культури суспільства та філософії комунікації (Дротянко, 2019).

Результати

Процес становлення людини – це, по суті, процес становлення її сутності, невід'ємною частиною якого є її взаємовідносини з природою як необхідним середовищем життя. При цьому ці взаємовідносини відбуваються через посередництво соціальної організації суспільства. Саме спосіб виробництва матеріальних благ, рівень науково-технічної бази визначають собою і конкретні засоби споживання ресурсів природи, і самі концептуальні основи розуміння відносин людини з природою, які є складовою її світогляду.

Постійною сюжетною лінією твору Д. Дефо простежується раціональна і творча праця, яка дозволила герою подолати перші труднощі життя на острові та створити собі прийнятні умови існування. Праця є «процес, що здійснюється між людиною і природою, процес, в якому людина своєю власною діяльністю опосередковує, регулює і контролює обмін речовин між собою і природою» (Маркс, 1960, Т.23: 188).

Високу оцінку роман Д. Дефо знайшов у Жан Жака Руссо в контексті його просвітницьких поглядів на «природну людину» та «природне виховання». Робінзон був одним із перших літературних образів такої «природної людини», ще не зіпсованої сучасною цивілізацією, який відокремлений від неї, що робить його життя гармонійним та щасливим. У схожому аспекті трактувався роман у численних літературних обробках у дусі сентименталізму та у романтичній традиції, де Робінзон поставав як «вселенська людина», людина з великої літери (Атанова, 1990: 14-5).

На відміну пізніших варіантів робінзонад, у яких ідеалізувалися взаємовідносини людини і природи навіть без усіх здобутків цивілізації, які мали змогу забрати з корабля Робінзон Крузо, у романі Д. Дефо зображено не лише постійну працю Робінзона на острові, але й боротьбу, його страхи і переживання, побоювання ворожих проявів тієї ж самої природи. А тема страху тісно переплітається у сюжеті роману з темою ірраціональних почуттів та релігійних уявлень. Це і побоювання диких звірів у першу ніч на острові, і побоювання блискавки, яка може знищити усі його запаси пороху, і побоювання появи дикунів та піратів. «Страх віднімає у нас здатність розпоряджатися тими засобами, які розум пропонує нам на допомогу» (Дефо, 1992: 148). Робінзон як людина цивілізована та продукт своєї історичної епохи під час свого вимушеного перебування на острові широко користувався матеріальними благами, знаннями та соціальним досвідом того часу, намагаючись примножити ці багатства. Він до певної міри виступав як «homo economicus» (Аникин, 1971, Watt, 2001).

У зв'язку із цим, через усамітнене життя на острові, автор роману торкається і низки важливих соціально-економічних питань і категорій: виробництво, споживання, цінність і вартість, роль

трудової діяльності та її результати. Кардинальна відмінність у дії соціально-економічних законів суспільного життя для Робінзона та для решти тогочасного суспільства полягає в тому, що поки людина існує по-за межами соціуму, відірвана від нього, усі ці проблеми і суперечності до певної міри спрощуються і втрачають свою гостроту. Робінзон виробляв стільки, скільки потрібно було для його особистого споживання, він не потребував посередництва грошей у виробництві необхідного продукту, оскільки не вів товарообміну і торгівлі, і тому вони зберігалися в нього до кращих часів. Проте повернення до Англії поринуло його до зовсім іншого світу соціальної нерівності та економічних суперечностей початкових етапів розвитку капіталізму. У суспільстві, яке живе за мірками Т. Гоббса, загальною конкуренцією та індивідуалізмом, Робінзон почуває себе навіть більш самотнім, ніж на острові. «Наше власне «я» кінець кінцем – ціль буття. Отже, людина може бути цілком самотньою у гущавині натопту, у гущавині ділових людей; усі її спостереження спрямовані на неї саму; усіма задоволеннями насолоджується вона сама...» (Атанова, 1990: 17). Таким є суперечливий феномен розгортання суспільних комунікацій у тодішньому суспільстві.

На індивідуально-локальному рівні Робінзон як суспільна особистість у процесі своєї діяльності сприяє поступовому зростанню ступеня впливу на природу окремо взятого острова, призводячи до своєрідного розширення існуючих рамок географічного середовища шляхом накопичення у ньому штучних елементів та нових властивостей (земельні ресурси острова як основа для землеробства та присадибного пасовищного тваринництва, виконання іншими частинами острова функцій мисливських угідь тощо). Завдяки праці поступово створюється «друга природа» речей і середовища, яка призначена для створення мінімальних комфортних умов проживання.

Необхідність такого перетворення географічного середовища під потреби життєдіяльності людини була настільки вкоріненою у суспільну та індивідуальну свідомість, що можливість позбавлення цього середовища, властивостей та елементів штучної природи, створених працею попередніх поколінь, повернення сучасного суспільства у вихідні умови «дикої» природи позбавить його можливості подальшого існування та призведе до деградації.

Навіть у Робінзона це побоювання втрати цивілізованого стану проявлялося неодноразово, що ілюструється наступними роздумами: «Цілими годинами – цілими днями, можна сказати, – я у найяскравіших фарбах уявляв собі, що б я робив, якщо мені нічого не вдалося врятувати з корабля. Моєю єдиною їжею були б риба та черепахи. А оскільки пройшло чимало часу, перш ніж я знайшов черепах, то просто помер би від голоду. А якщо б не загинув, то жив би немов дикун» (Дефо: 123).

Тут можна порівняти сюжет Робінзона з іншим прикладом вимушеної робінзонади в одному із творів Ж. Верна («Таємничий острів»). Герой цього сюжету, колишній злочинець Айртон, залишений

сам на віддаленому острові Марія-Тереза з метою спокутування провини, не дивлячись на те, що у його розпорядження було залишено певний набір цивілізованих зручностей (будинки, їжа, насіння і худоба, зброя, господарський реманент, одяг), з часом здичавів і на момент свого врятування майже втратив людську подобу. Перетворившись на справжнього дикуна-хижака, який їв сире м'ясо як тварина, йому довелося пройти тривалий період адаптації до людського середовища, знову опанувати людською мовою. «То була людська істота, – то була людина! Але яка людина! Дикун у найжахливішому сенсі цього слова, тим паче жахливий від того, що дійшов він до останнього ступеня здичавіння... Він ричав, вишкіривши зуби, гострі, як у хижаків, і немов би створені, щоб розгризати сире м'ясо. Напевно, він вже давно забув, хто він такий, відвик користуватися інструментами, зброєю, розучився добувати вогонь. Він був спритним, ставним, проте, вочевидь, ці фізичні якості розвинулися в ньому на шкоду якостям розумовим» (Верн, 1987: 325-6). На наш погляд, подібний варіант розвитку особистості усамітненого індивіда ґрунтується на особливостях його попереднього способу життя у суспільстві, загально-культурного рівня його як особистості. Ведення асоціального, по-суті паразитичного способу життя, складні процеси у психіці героя і, мабуть, почуття провини призвели до того, що він не зміг гідно перенести випробування і опустився до стану здичавіння.

У питанні аналізу філософських аспектів взаємодії людини з природою ми вбачаємо також проблему комунікації, комунікації як із навколишнім середовищем, так і людини із самою собою, «внутрішньою комунікацією». Робінзону Д. Дефо вдалося налагодити такий конструктивний діалог, важливою складовою якого була релігійна свідомість героя роману, її розвиток і трансформація (у зв'язку із цим є тлумачення сюжету цього твору як алегоричного зображення біблійної притчі про блудного сина, а також певним відображенням біографії самого автора роману).

Отже, тематика взаємодії індивіда з природою у романі Д. Дефо займає одне з центральних місць, аналогічно до іншої важливої теми – змужніння та духовного становлення героя, де випробування і боротьба за виживання є складовими етапами цього процесу особистісного зростання. Тому пригоди Робінзона Крузо у його взаємовідносинах із тропічною природою виступають як «гімн життєстійкості людини, її мужності, вірі, волі, винахідливості» (Корнилова, 1992: 287), а, відповідно, і велич внеску Д. Дефо як автора художнього твору полягає у тому, «...що він показав звичайну людину у протиборстві з природою та самим собою, його наполегливість, добру волю і кінцеву перемогу у цій боротьбі» (Атарова, 1990: 15).

Обговорення

Середовищем життя людини є географічне середовище, воно ж є сферою прикладання його продуктивних сил. Тобто це та частина оточуючої людину природи, яка становить необхідну умову

життєдіяльності суспільства у процесі свого залучення до суспільного виробництва і, відповідно до цього, становить собою передумову матеріального виробництва. Людина і суспільство в процесі історичного розвитку постійно змінюють навколишнє середовище і самі змінювалися під його впливом. При цьому кожне суспільство перетворює навколишнє середовище на основі використання попереднього досвіду і одночасно передає творену «другу природу», пристосовану до поточних потреб наступним поколінням природокористувачів, перетворюючи природні сили і багатства на засіб культурно-історичного життя. В рамках суспільного способу взаємодії природи і суспільства об'єктивно відбувається діяльність окремого індивіда як продукту своєї епохи. Робінзон являє собою типовий приклад такого діяльницького індивіда, що взаємодіє із середовищем на основі певних принципів і досвіду.

Із роману ми можемо пересвідчитись про раціональне, суто практичне відношення людини до природи. Цей тип взаємовідносин людини і природи мав стихійний характер, коли людина брала у природному середовищі стільки ресурсів, скільки дозволяв наявний рівень розвитку продуктивних сил. Подібний тип відносин людини і природи був характерним для розгляданого часу – XVII-XVIII століть і відповідав основній філософській парадигмі експериментального природознавства – ідеї поступового прогресу та необмеженого використання сил і ресурсів природи, які здавалися невичерпними і які навіть не приймалися в розрахунок як чинник вартості. Епоха Робінзона Крузо – це період початку активного формування ідеології індустріалізму, включення її у культурні норми, формування відповідної світської культури суспільства, коли «машина набула статусу природного продовження навколишнього світу, побудованого як машина» (Кара-Мурза, 2002: 87; Філософія, 1985: 353-4). У процесі становлення експериментальної науки, поєднання промислового виробництва та наукових досліджень природа почала сприйматися як об'єкт інтенсивної перетворюючої діяльності та безкінечне сховище ресурсів. Завдяки природознавству Нового часу утвердилася механістична картина світу, у якій природа уявлялася у вигляді злагодженого механізму, де всі частини підігнані одна до одної, а людина і тварина – це свого роду одухотворені автомати, тільки набагато складніші, ніж «баштовий годинник у Страсбурзі» (Беседин, 2001: 64-5).

Як зазначав М. Д. Урнов, «Робінзон – сучасна людина», над якою тисячолітнє середньовічне минуле вже не має тієї влади, яку воно ще проявляло над героями Шекспіра. У ситуаціях, які шекспірівським персонажам (якщо тільки це не негативні персонажі) вартували б мук совісті, або щонайменше тривалих роздумів, Робінзон діє швидко і просто (Урнов, 1973: 12). Все це свідчить про те, що загальні особливості впливу суспільства на природу обумовлюються передусім рівнем розвитку матеріального виробництва, науково-технічних досягнень, характеру суспільних потреб та суспільних відносин (Спіркін, 1988: 359).

Висновки

Отже, тематика взаємодії індивіда з природою у романі Д. Дефо займає одне з центральних місць, аналогічно до іншої важливої теми – змужніння та духовного становлення героя, де випробування і боротьба за виживання є складовими етапами цього процесу особистісного зростання. Постійною сюжетною лінією твору є раціональна і творча праця, яка дозволила герою подолати перші труднощі життя на острові та створити собі прийнятні умови існування. На індивідуально-локальному рівні Робінзон як суспільна особистість у процесі своєї діяльності сприяє поступовому розширенню існуючих рамок географічного середовища шляхом накопичення у ньому штучних елементів та нових властивостей.

Взаємовідносини людини і природи відбуваються через посередництво соціальної організації суспільства. Основним процесом у такій взаємодії є праця. Зміст індивідуальної праці Робінзона, знаходячись у загальному контексті суспільної праці епохи, характеризувався спрощеністю проблеми і суперечності, втратою ними своєї гостроти через те, що персонаж роману здійснював діяльність виключно наодинці з природою. Це зумовило слабкість прояву рис «людини економічної», тобто індивідуальні риси праці мали свою специфіку і лише у трансформованій формі вміщували в себе ознаки суспільної праці епохи.

Список літератури

1. Аникин А. В. Юность науки. Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса / А. В. Аникин. – М.: Политиздат, 1971. – 382 с.
2. Атарова К. Н. Секреты простоты. – В кн.: Робинзон Крузо: (Роман) / Сост., вступ. ст., коммент. К. Атаровой. – М.: Высш. шк., 1990. – 543 с. – (Биб-ка студента словесника).
3. Беседин Н. В. Философско-исторический опыт осмысления природы / Н. В. Беседин // Труды СГУ. Выпуск 35. Харьковский гуманитарно-технический институт (представительство СГУ на Украине). Проблемы гуманитарных наук. – М., 2001. – С.58-69.
4. Верн Жюль Таинственный остров: Роман / Жюль Верн; пер. с фр. Н. И. Немчиновой и А. А. Худадовой; [Предисл. В. И. Пашенко]. – К.: Веселка, 1987. – 559 с.
5. Дефо Д. Приключения Робинзона Крузо. Роман / Д. Дефо; пер. с англ. М. Шишмаревой. – М.: Камея, 1992. – 288 с.
6. Дротянко Л. Г. Комунації в соціальних мережах і феномен мультикультуралізму. / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – Вип. 1 (29). – НАУ, 2019. – С. 16-21.
7. Елистратова А. А. Английский роман эпохи Просвещения. – М.: Наука, 1966. – 472 с.
8. Кара-Мурза С. Г. Идеология и мать её наука / С. Г. Кара-Мурза. – М.: Изд-во Эксмо, 2002. – 256 с. (Серия «Новейшая история»).
9. Корнилова Е. Даниэль Дефо и его роман «Приключения Робинзона Крузо» // Д. Дефо Приключения Робинзона Крузо. Роман. Пер. с англ. М. Шишмаревой. – М.: Камея, 1992. – С. 286-287.
10. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Тои первый. Книга I: Процесс производства капитала / К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. Издание 2-е. – М.: М.: Государственное издательство политической литературы, 1960. – Т. 23. – 908 с.
11. Sidorkina O. Environmental issues resulting from scientific and technical progress / O. Sidorkina O., O. Skyba, N. Sukhova, T. Poda // International science conference «Innovative Technologies in Environmental Science Education» (ITSE-2019) Divnomorskoe village, Russian Federation, September 9-14, 2019. E3S Web of Conferences. Volume 135 (2019). – Article Number: 03074. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/201913503074>.

12. Сідоркіна О. М. Людина індивідуальна та колективна у феномені робінзонади / О. М. Сідоркіна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ. – № 1 (29). – 2019. – С. 67-72.

13. Скиба І. П. Знання як інструмент діяльності людини / І. П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ. – № 2 (14). – 2011. – С. 93-97.

14. Спиркин А. Г. Основы философии: Учеб. пособие для вузов / А. Г. Спиркин. – М.: Политиздат, 1988. – 592 с.

15. Урнов Д. М. Робинзон и Гулливер. Судьба двух литературных героев / Д. М. Урнов. – М.: Наука, 1973. – 89 с. – (Серия: «Из истории мировой культуры»)

16. Урнов Д. М. Дефо / Д. М. Урнов. – М.: Молодая гвардия, 1978. – 255 с. – (Серия: «Жизнь замечательных людей»).

17. Философия. Основные идеи и принципы: Популярный очерк / А. И. Ракитов, В. М. Богуславский, В. Е. Чертихин, Г. И. Эзрин. – М.: Политиздат, 1985. – 368 с.

18. The Rise of the Novel, Updated Edition by Ian Watt (Author), W. B. Carnochan (Afterword by) June 2001 Rights: Available in United States, Philippines, 339 p.

References

1. Anikin, A. (1971). Yunost' nauki. Zhizn' i idei mysliteley-ekonomistov do Marksa [Youth of science. The life and ideas of thinkers and economists before Marx]. Moscow: Politizdat [in Russian].
2. Atarova, K. (1990). Sekrety prostoty [Secrets of simplicity]. // Robinson Crusoe. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
3. Besedin, N. (2001). Filozofsko-istoricheskiy opyt osmysleniya prirody [Philosophical and historical experience of comprehending nature]. Trudy SGU. Khar'kovskiy humanitarno-tekhnicheskii institut (predstavitel'stvo SGU na Ukraine). *Problemy humanitarnykh nauk*, 35: 58-69 [in Ukrainian].
4. Verne, J. (1987). Tainstvennyy ostrov [Mysterious Island]. Kyiv: Veselka [in Ukrainian].
5. Defoe, D. (1992). Priklyucheniya Robinzona Kruzo [Adventures of Robinson Crusoe. Novel]. Moscow: Kameya [in Russian].
6. Drotynko, L. (2019) Komunikatsii v sotsialnykh merezhakh i fenomen multykulturalizmu [Communications in social networks and the phenomenon of multiculturalism]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 1(29): 16–21 [in Ukrainian].
7. Yelistratova, A. (1966). Angliyskiy roman epokhi Prosveshcheniya [Enlightenment English novel]. Moscow: Nauka [in Russian].
8. Kara-Murza, S. (2002). Ideologiya i mat' yeyo nauk [Ideology and its mother science]. Moscow: Izd.-vo Eksmo: 256 [in Russian].
9. Kornilova, E. (1992). Daniel' Defo i yego roman «Priklyucheniya Robinzona Kruzo» [Daniel Defoe and his novel "The Adventures of Robinson Crusoe"]. Moscow: Kameya [in Russian].
10. Marx, K. (1960). Kapital. Kritika politicheskoy ekonomii. Tom pervyy. Kniga I: Protess proizvodstva kapitala» [Capital. Criticism of Political Economy. Volume one. Book I: The Capital Production Process]. Sochineniya. T.23: 908 [in Russian].
11. Sidorkina, O., Skyba, O., Sukhova, N., Poda, T. (2019). Environmental issues resulting from scientific and technical progress. *International science conference «Innovative Technologies in Environmental Science Education» (ITSE-2019) Divnomorskoe village, Russian Federation, September 9-14.* E3S Web of Conferences. Vol. 135 (03074). <https://doi.org/10.1051/e3sconf/201913503074>.
12. Sidorkina, O. (2019). Liudyna indyvidualna ta kolektyvna u fenomeni robinzonady // *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 1 (29): 67-72 [in Ukrainian].
13. Skyba, I. (2011). Znannia yak instrument dialnosti liudyny [Knowledge of the instrument of Humanity]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 2 (14), 93-97 [in Ukrainian].
14. Spirkin, A. (1988). Osnovy filosofii: Ucheb. posobiye dlya vuzov [Fundamentals of Philosophy: Textbook. manual for universities]. Moscow: Politizdat [in Russian].

15. Urnov, D. (1973). *Robinzon i Gulliver. Sud'ba dvukh literaturnykh geroyev* [Robinson and Gulliver. The fate of two literary heroes]. Moscow: Nauka [in Russian].

16. Urno, v D. (1978). Defo [Defoe]. Moscow: Molodaya gvardiya [in Russian].

17. Rakitov, A. (1985). *Filosofiya. Osnovnyye idei i printsipy: Populyarnyy ocherk* [Philosophy. Key ideas and principles: Popular essay]. Moscow [in Russian].

18. *The Rise of the Novel: Studies in Defoe, Richardson and Fielding First Edition* by Ian Watt (2001). W. B. Carnochan (Afterword) June Rights: Available in United States, Philippines.

Е. Н. Сидоркина

ЧЕЛОВЕК И ПРИРОДА В ФЕНОМЕНЕ РОБИНЗОНАДЫ

В статье рассматриваются социально-философские аспекты взаимоотношений индивида и естественной среды в идейном контексте художественного произведения Д. Дефо «Приключения Робинзона Крузо». Показаны особенности индивидуального труда как процесса между человеком и природой. Труд для индивида выступает в качестве социализирующего момента. Социально-философские аспекты взаимодействия человека с природой связаны с проблемами коммуникации с окружающей средой, так и человека самим с собой, т.е. «внутренней коммуникацией».

Ключевые слова: природа; человек; труд; личность; общество; робинзонада; индивид; взаимодействие природы и общества.

E. Sidorkina

HUMAN AND NATURE IN THE PHENOMENON OF ROBINSONADE

Introduction. Artistic images of the past and present characters' life and work, which the help of visual means with, reflect general philosophical laws are of significant importance for the study of the problem of nature and man, including the individual level. In this regard, it is relevant to expand the research base for the socio-philosophical study of the issues of the nature and society relations by including literary works in the analysis, clarifying the socio-philosophical significance of their ideological content. **The aim and tasks** are the analysis of the individual – natural environment interaction in the ideological context of the artistic work of D. Defoe «The Adventures of Robinson Crusoe». **Research methods.** The methodological basis of this study is the theoretical foundations of the dialectical approach in the nature – society interaction, in particular, the features of its manifestation at the level of an individual, dialectics of the individual and the general, as well as the philosophical aspects of science, socio-cultural development, and public communications. **Research results.** The constant plot line of D. Defoe's work is rational and creative work, which allowed the hero to overcome the first difficulties of life on the island and create acceptable living conditions for himself. At the individual-local level, Robinson, as a public person, in the process of his activities contributes to the gradual expansion of the existing framework of the geographical environment through the accumulation of artificial elements and new properties in it. Labor for the individual acts as a socializing and civilizing moment, which contradicts the concept of the phenomenon of Robinsonade with the idealization of the man and nature relations. Socio-philosophical aspects of the man – nature interactions are associated with the problems of communication both with the environment and himself, "autocommunication". **Discussion.** Within the framework of the social method of nature – society interactions, the activity of an individual takes place as a product of his era. Robinson is a typical example of such an active individual interacting with the environment on the basis of certain principles and experience. First of all, this is a personal experience of management, which was applied during a secluded stay on the island, the process of spiritual formation of a hero, where trials and the struggle for survival are integral stages of this process of personal growth, as well as the paradigm of a rational attitude to nature as a source of resources for humans. **Conclusion.** Labor is the main process in the man – nature interactions. The content of Robinson's individual labor, being in the general context of the social labor of the era, was characterized by the lack of expression of contradictions through the implementation of activities exclusively alone with nature. Rational and creative labor, which occupies one of the central places in the novel, allowed the hero to overcome the first difficulties of life on the island and create acceptable living conditions for himself.

Key words: nature; man; labor; personality; society; robinsonade; individual; interaction of nature and society.

УДК165.161(045)

О. П. Скиба

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Національний авіаційний університет

Анотація. Статтю присвячено дослідженню соціально-філософського контексту інформаційних технологій, що заповнили всі сфери нашого життя, починаючи від освіти, науки, роботи, і закінчуючи дозвіллям. У сучасному суспільстві поступово змінюється система комунікацій, соціальний устрій, зростає роль теоретичного знання й інформації. Саме завдяки широкому поширенню інформаційних технологій в останні десятиліття «всесвітня павутина», мережа Інтернет, видозмінює всі сторони соціального життя: економічну, технічну, культурну тощо. Але широке розповсюдження інформаційних мереж не лише приносить користь, полегшуючи життя людям, а й призводить до виникнення залежності, іноді дуже глибокої, від віртуального джерела насолод. Також це спрощує маніпулювання свідомістю, що веде до втрати відчуття реальності навколишнього світу і може викривляти традиційні ціннісні орієнтири. Тому для тих людей, яких турбує знецінення традиційних цінностей культури, впровадження інформаційних технологій і віртуальна реальність для роботи, освіти, навчання і дозвілля уявляються не найкращим місцем.

Ключові слова: інформаційне суспільство; інформаційні технології; наукове знання; Інтернет-комунікації; віртуальна реальність; інформаційно-комунікаційні системи.

Вступ

У сучасному світі інформаційні технології заповнили всі сфери нашого життя, починаючи від освіти, науки, роботи і закінчуючи дозвіллям. Поступово змінюються системи комунікацій, соціальний устрій, зростає роль теоретичного знання й інформації, що стає одним із визначальних чинників становлення нового суспільства. В останні

десятиліття саме завдяки розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій стає можливим розвиток «всесвітньої павутини», мережі Інтернет, що видозмінює всі сторони соціального життя: економічну, технічну, культурну тощо. Адже її можливості використовуються в різних сферах життя суспільства: в освіті (дистанційне навчання і доступ до баз електронних бібліотек є лише